

VISONTAI-SZABÓ KATALIN

Új Alaptörvényünk és a családok védelme

Bevezetés

Az Alkotmány 15 §-a kimondja: a Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét. Az új Alaptörvény ennél kissé bővebben fogalmaz, mikor az L.) cikkben rögzíti: „Magyarország védi a házasság intézményét, mint férfi és nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. Magyarország támogatja a gyermekvállalást. A családok védelmét sarkalatos törvény szabályozza.”

Ez a jogszabály jelenleg éppen kidolgozás alatt áll,¹ amelynek következtében csak a sajátban megjelent információkra hagyatkozhatok. Az új Alaptörvény 2012. január 1. napján hatályba lép, ezen időpontot megelőzően a Parlamentnek 39 sarkalatos törvényt kell elfogadnia és hatályba léptetnie, tehát az idő valóban sürget,² a törvényjavaslatokat a Parlament megfeszített tempóban tárgyalja.

Az Alaptörvény Nemzeti Hitvallás címet viselő preambuluma továbbá rögzíti: „Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet. Bízunk a közösen alakított jövőben, a fiatal nemzedékek elhivatottságában. Hisszük, hogy gyermekeink és unokáink tehetségükkel, kitartásukkal és lelki erejükkel ismét naggyá teszik Magyarországot.”

A jelenleg hatályos Alkotmány ugyan igen szűkszavúan rendelkezett a családok védelméről, de annak érdekében, hogy beszélhessünk a családok védelméről és megítéléséről, rendelkezésünkre áll a gyermekvédelmi törvény, a gyermekek jogairól szóló New Yorki Egyezmény,³ húsz év alkotmánybíróági gyakorlata és szakirodalma, illetve a tapasztalat, hogy eddig miként működött Magyarországon a családok védelme. Tanulmányomban szeretném feltárni, hogy az elmúlt 20 évben miként változott a családok összetétele, egyáltalán a család fogalma, rendeltetése, a társadalomban betöltött funkciója, és ehhez mérten mennyire szerencsés egy új meghatározás beemelése az Alaptörvénybe, ez mennyiben tágíthatja, esetleg szűkítheti a családok állami támogatását.

¹ A konferenciát követően a törvényjavaslatot 2011. 12. 02. napján, mint önálló indítványt Harrach Péter, Michl József, Tarnai Richard és Bagdy Gábor KDNP-s képviselők terjesztették a Parlament elé.

² A törvényjavaslatot 2011. december 2. napján nyújtották be és 2011. december 23-án fogadták el. A tanulmány lezárásakor a köztársasági elnök aláírására vár.

³ Kihirdette az 1991. évi LXIV. tv.

A házasság és család, mint alkotmányos értékek

A családok védelme az Alkotmányokban általában emberi jogként kerül megfogalmazásra, de tartalma többnyire erkölcsi jellegű.

A házasság és a család védelme 1949 óta változatlanul szerepel az Alkotmányban. 1972. április 26-ig az alapjogok között szerepelt, ekkor azonban átkerült az általános rendelkezések közé, ahol alkotmányos alapelvként deklarálja.⁴

Schanda Balázs – ezzel kapcsolatosan – kiemeli, hogy nyilvánvalóan azért szerepel a házasság és a család egy mondatban, mert az Alkotmány egymásra tekintettel kívánja őket védelemben részesíteni, hiszen a házasságot potenciális családnak tekinthetjük.⁵ Ezen megfogalmazásból kitűnik, hogy ezek szerint egy házaspár gyerek nélkül már eleve nem lehet család, tehát védelmet sem érdemel – annak ellenére, hogy maga a házasság, mint jogintézmény igen, – illetve, hogy a nem házasságban született gyermekek és szülei nem képeznek családot. Én ezzel az egy-nézőpontú véleménnyel nem értek egyet.⁶

Az Alkotmánybíróság is leszögezte, – amikor elutasította az azonos neműek házasságkötésnek lehetővé tételére irányuló indítványt – hogy „a házasság intézménye kultúránkban és jogunkban is hagyományosan férfi és nő életközössége. Ez az életközösség tipikusan közös gyermekek születését és családban való felnevelését célozza, amellet, hogy a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban élésének is kerete. A gyermekek nemzésére és szülésére való képesség nem fogalmi eleme és nem feltétele a házasságnak, de a házasság eredeti és tipikus rendeltetéséből folyóan a házastársak különműködése igen. A házasság intézményét az állam arra tekintettel is részesíti alkotmányos védelemben, hogy elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását.„ Ez a magyarázata annak, hogy az Alkotmány 15. §-a együtt említi a védelem két tárgyát: „A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.”⁷

„Az Alkotmány első helyen a házasság intézményét védi, ugyanakkor ilyen védelmet az élettársi kapcsolatnak nem biztosít.”⁸

„Az Alkotmány 15. §-ában írt védelem magában foglalja továbbá azt a követelményt is, hogy az állam ne csupán a fennálló házasságokat védje, hanem olyan jogi környezetet teremtsen (pl. a házasságban élőknek olyan előnyöket nyújtson), amely arra ösztönzi polgárait, hogy a lehetséges együttélési formák közül a házasságot válasszák és családot alapítsanak.”⁹

A házasság a fentiek szerint alkotmányos érték, a katolikus egyház számára szentség, tehát több szempontból is kiemelt védelmet érdemel. Ugyanakkor azt is leszögezhetjük, hogy a családok védelme az állam elsődleges feladata. A családok fogalmi körébe – véleményem szerint – nem csak azok a családok tartoznak bele, ahol a szülők házasságot kötöttek egymással, hanem az élettársi kapcsolatokban született gyermekek is megérdemlik az állam vé-

⁴ SCHANDA Balázs: *Házasság és család – alkotmányi értékek*. In: Kocsis Miklós – Zeller Judit (szerk.): *A köztársasági Alkotmány 20 éve*. PAMA, Pécs, 2009. 117.

⁵ Uo. 118.

⁶ Schanda Balázséhoz hasonló álláspontot képvisel Pálffy István a KDNP képviselője is: az egyneműek és a külön-neműek házasságkötés nélküli együttélése egyértelműen kívül esik a család körén, mivel család csak házasságon vagy egyenesági leszármazáson alapulhat. Ezek szerint tehát amennyiben egy férfinak és egy nőnek, akik nem házasságban, gyermeke születik, akkor az apa és a gyermek, ill. az anya és a gyermek egymás relációjában családnak minősül, de ők hárman együtt, illetve az apa és az anya egymással nem képeznek családot. Elhangzott: 2011. 12. 14. ATV Start című műsorában.

⁷ 14/1995. (III. 13.) AB határozat.

⁸ 1097/B/1993. AB határozat.

⁹ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat.

delmét. Hiszen gyermek és gyermek között ilyen szempontból – sőt semmilyen szempontból – nem lehet különbséget tenni.

A család és a családi élet fogalma:

Almási meghatározása szerint „a család az egymástól és a közös elődtől leszármazó egyének jogilag elismert kapcsolata. A családi köteléket jogi tények alapítják, a házasság megkötése és a leszármazás. A család tagjai így mindazok, akiket a törvényes leszármazások szakadatlan láncolata fűz egymáshoz.”¹⁰

A jelenlegi Alkotmány nem tartalmazza ugyan a család definícióját, azonban az Alkotmánybíróság sem ment túl messzire a fogalom meghatározásában, mindössze annyit szögezett le, hogy a család a társadalmat alkotó polgárok legalapvetőbb és legtermészetesebb közössége.¹¹

A liberális megfogalmazás szerint:¹² a család egy szabad akaraton alapuló közösség, minimálisan két taggal, melynek alapja a tényleges kapcsolat, a kötődés és a függőség. A családtagoknak egymással szemben jogaik és kötelességeik vannak.

A családjogi törvényben – véleményem szerint – kisebb zavar van ezzel kapcsolatosan, hiszen „A Család” fejezetcím alatt a rokonság (egyenesági és oldalági) meghatározása olvasható. Szerintem a családba nem csak rokonok tartoznak bele, hiszen a család legkisebb egysége a férfi és a nő – akár házaspár akár nem – nem rokonai egymásnak. Ezen megfogalmazás azt jelenti, hogy egy házaspár vagy egy pár, amennyiben nincsenek gyerekeik nem tekinthető családnak. Az érintettek ezt valószínűleg nem így gondolják, de a jogalkotó szándéka valószínűleg ez lehetett, hiszen az Alkotmány is úgy fogalmaz, hogy a Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét, tehát elkülöníti egymástól a kettőt.¹³

A nemzetközi egyezmények a szociális értelemben vett családfogalmat használják és azt részesítik védelemben. A világ fejlett államaiban tulajdonképpen családnak tekintenek minden közösséget, akik családnak vallják magukat. Álláspontom szerint nem véletlen, hogy a családvédelmi törvény elfogadását megelőzően a magyar jogrendszerben nem találkozhatunk a család definíciójával.

Véleményem szerint a család lényege a lelki kapcsolatok, a szeretet, a támogatás, a tolerancia és a bizalom. És ezek a törvényen felül állnak. Semmi szükség arra, hogy egy ennyire érzelmi alapon szerveződő közösségnek jogi értelemben vett, ráadásul eléggé szűk körre korlátozott definíciója legyen. Az effajta diszkrimináció a 21. században egyáltalán nem kívánatos.

Régi és új családmodellek:

A 20. század közepéig Magyarországon is a hagyományos többgenerációs nagycsaládok voltak jellemzőek, ám a 21. században a családi modellek kissé átalakultak, mára nagyon sokféle – a klasszikus értelemben vett családtól sok vonatkozásban nagyon különböző – szerveződést tekinthetünk családnak.

Családnak tekinthetjük pl.: a nukleáris családot (apa, anya, gyerek), a szülők akár házaspár, akár nem, illetve a viszonylag nagyobb családot, ahol több gyermek van, esetleg a

¹⁰ SZLADITS Károly (szerk.): *A Magyar magánjog*, Grill Kiadó, Budapest, 1940. 294.

¹¹ 4/1990 (III.4) ABH.

¹² SCHANDA, 2009. 117.

¹³ A családvédelmi törvény is ekként fogalmaz: „a család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, melynek alapja egy férfi és egy nő házassága, vagy egyenesági rokon kapcsolat, vagy családba fogadó gyámság”, tehát csak a házasságon alapuló kapcsolatokat ismeri el családként.

nagyszülők is a családdal élnek. Természetesen az örökbefogadás vagy mesterséges megtermékenyítés útján létrejött családok is teljesen azonos elbánást érdemelnek, ugyanúgy, mint a nevelőszülők és nevelt gyermekeik.

A mai társadalmakban többek között a társadalmi változások következtében kialakult új családmodellek is okolhatók az egyre csökkenő születésszám miatt. A korábbi nagycsaládokban a szülőknek sokkal könnyebb dolga volt. Bármikor segítségül hívhattak egy rokont, nagymamát, nagynénit. Egy újszülött mellett adott esetben legalább három-négy nő sürgött – forgott, a fiatal anyának nem volt olyan érzése, hogy összeroppan a felelősség súlya és a gyermekgondozás terhei alatt. Manapság minden az anyák nyakába szakad, ezért ha valaki még vállal is egy gyermeket – ismervén az ezzel járó terheket – nem biztos, hogy vállal egy másodikat. Harrach Péter is ezért szorgalmazza, hogy a második gyermek megszületését kell támogatni, nem a harmadikét, mert általában a második gyermek az, aki az előzetes tervekkel ellentétben nem szokott megszületni.

Véleménye szerint a nemzet fennmaradása érdekében mindenképpen erősíteni kell a gyermekvállalási kedvet és a házasságkötéseket. Ennek érdekében szükség lenne arra, hogy az iskolák közvetíteni tudják a diákok számára azokat az értékeket, amiket otthon nem tapasztalhatnak meg.¹⁴ Az egész társadalomnak egy életformaváltásra van szüksége, a mostani fiatalokat a felelős párkapcsolatra kell nevelni.¹⁵

Az 1970-es évek óta a házasságkötések száma a harmadára csökkent, a válások száma pedig megduplázódott, így mára elértünk oda, hogy a házasságok fele válással végződik. Ennek következtében az elmúlt fél évszázadban egészen új együttélési formák alakultak ki, megjelentek és egyre gyakoribbá váltak a házasságkötés nélküli együttélések, illetve a te gyereked-én gyerekem-mi gyerekünk típusú együttélések, az úgynevezett mozaik családok. Továbbá nagyon gyakoriak az egyszülős családok is, ahol a válást követően – többnyire az anya – egyedül neveli gyermekeit és az apa gondoskodása mindössze a gyermektartásdíj átutalásában és a kéthetenkénti kapcsolattartásban merül ki. Természetesen ezeket a formákat is családnak kell tekintenünk, – amennyiben ők annak tartják magukat – azonban ezekhez az új formákhoz a jogi szabályozásnak és az Alkotmánynak is alkalmazkodnia kell(ene).

Egészen új életformaként jelent meg a múlt század végén a szinglik társadalmi rétege. Véleményem szerint rájuk már nem kiterjeszthető a család fogalma, hiszen a család elemi és megkerülhetetlen lényege, hogy minimum ketten vannak.

A szinglik az összes európai országban és az USA-ban is évről évre egyre többen vannak. Semmi esetre sem szabad összekeverni őket az egyedülállókkal illetve a nem önszántukból pártában maradtakkal. Az egyedülállók lehetnek elváltak, vagy özvegyek, illetve olyanok, akik a társadalmi elvárások által a házasságkötés végső, illendő időpontjaként megjelölt 30 éves kor felett sem találtak maguknak párt. Ezek az emberek szívesebben élnének párkapcsolatban, de erre valamilyen oknál fogva nincsen lehetőségük. A szinglik azonban boldogok és sikeresek, általában nagyon jómódúak és erről a szabadságról, függetlenségről és jólétről nem is kívánnak lemondani. Ez az újfajta trend azonban – véleményem szerint – nem igényel állami beavatkozást, így az Alkotmányi szintű szabályozása sem lehet indokolt. Állami kényszerrel ugyanis – ma már – nem lehet egy nőt arra rábírní, hogy kössön házasságot és szüljön gyermeket. Erre esetleg az abortusz eltörlésével kerülhetne sor, de ezt a lehetőséget a parlament – remélhetőleg örökre – elvetette.

¹⁴ A családvédelmi törvény 3.§-a így rendelkezik ezzel kapcsolatban: „az emberi élet értékéről, az egészséges életmódról, a házasságra való felkészítésre szolgáló, felelősségteljes párkapcsolatról és a családi életéről szóló ismeretanyag, az alap- és középfokú oktatási intézményekben folytatott oktatás tárgya.

¹⁵ Elhangzott az ATV Start című műsorában 2011. 11. 01. napján.

A szingli létet élvező nőket és az úgynevezett mingliket, – akiknek stabil párkapcsolata van, de az egyszerűség kedvéért nem élnek együtt és közös gyereket sem akarnak – sem állami támogatásokkal sem állami kényszerrel nem lehet rávenni a gyermekvállalásra. De úgy gondolom, hogy ez így van rendjén, hiszen az ember összes létező alapvető emberi jogát sértené, ha erre az állam valaha is kísérlete tenne.

Azon nők számára, akik meg azért nem találnak párt, mert „túl magasak az elvárásaik „vagy egyszerűen csak elkerülte őket a „Nagy Ő” az államnak segítséget kellene nyújtani. Többek között a mesterséges megtermékenyítés és az egyedülállókénti örökbefogadás segítségével, hogy ezek a nők is megismerhessék az anyaság örömét. Az¹⁶ egészségügyről szóló törvény 2006. július 1. óta lehetővé teszi ugyan az egyedülálló nők számára a mesterséges megtermékenyítés igénybe vételét, azonban ehhez, illetve az önálló örökbefogadáshoz az állam semmilyen támogatást nem nyújt.

Megemlíteném továbbá az egyneműek együttélését, ami szintén új családformát hozott létre az elmúlt évtizedekben. Az ő sorsuk – tekintve, hogy sok országban még csak most van kialakulóban, hogy miként is álljon a jog ezekhez az új helyzetekhez – még eléggé képlekeny. Az új Alaptörvény és a hozzá kapcsolódó sarkalatos törvények feladata lesz kidolgozni, hogy köthetnek-e házasságot, az élettársi kapcsolatukat az ellenkező neműekével azonos módon vagy akár bejegyzett élettársként a házassággal azonos színvonalon ismerjék el, fogadhatnak-e örökbe gyereket, lesbikus párok esetén van-e lehetőség a mesterséges megtermékenyítésre, illetve később homoszexuálissá vált szülőnél elhelyezhető-e a gyermek?

Ezzel a témával kapcsolatosan még nagyon sok részletkérdés kidolgozatlan, de az Alaptörvény és a családok védelméről szóló törvény megfogalmazásából is egyértelműen kitűnik, hogy az állam nem kívánja elismerni, illetve bármilyen módon támogatni az egyneműek együttéléseit, sőt kimondottan kirekesztően fogalmaz velük kapcsolatban.

Lábady Tamás szerint a családok védelme csak a hagyományos értelemben vett családokra terjeszthető ki, azaz férfi és nő valamint gyerekek együttélésére, tehát homoszexuális kapcsolatokra semmiképpen. „A család alapja a házasság. A házasság az a természetes intézmény, amely férfi és nő komplementer (egymást kiegészítő) bensőséges életközössége és tipikus környezete az élet továbbadásának.”¹⁷ Én ezzel a túlságosan konzervatív felfogással nem értek egyet. Ugyan azzal egyetértek, hogy házasságban csak különneműek élhessenek, azzal azonban nem, hogy csak azokat tekinthetjük családnak, akiknek gyereke van, illetve azokat akiknek gyermeke házasságból született. Amennyiben alapvetőnek vesszük, hogy házasságban csak különneműek élhetnek, az azonos neműek kirekesztésének elkerülése érdekében mindenképpen támogatom, hogy számukra egy – a házassághoz hasonló – jogintézménnyel biztosítsuk a lehetőségét annak, hogy kapcsolatukat hivatalosan is elismertessék. A bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye kiválóan alkalmas e jogok biztosítására.

A KDNP által fontosnak tartott katolikus értékek szerint a házasság a hetedik szentség és a gyermek Isten ajándéka, így minden, ami az ő világra jövele ellen hat, – tehát a fogamzásgátlás és az abortusz – Isten akarata ellen való bűn. A katolicizmus szigorú szabályai szerint élők, ahhoz is ragaszkodnak, hogy a házasság legfőbb célja a gyermek születése és felnevelése. Álláspontjuk szerint a magyar kultúra és a magyar jog szerint ez a család lényege, a házasság eredeti és tipikus rendeltetése. Ebből kifolyólag elképzelhetetlen a különneműek együttélése is.¹⁸

¹⁶ 1997. évi CLIV.tv.

¹⁷ LÁBADY Tamás: A magánélet alkotmányos védelme. *Acta Humana* 18-19 (1995) 74-86.

¹⁸ SCHANDA 2009. 119-120.

Én mindenesetre úgy gondolom, hogy az elmúlt 20 évben sok tekintetben megváltozott a világ és ehhez hazánk jogalkotásának is alkalmazkodnia kell. Az egyneműek együttélése – tekintve, hogy az együtt élni kívánó homoszexuálisok száma nagyon csekély – nem lehet központi kérdés, nem hiszem, hogy bármilyen szempontból is rombolóan hatna a magyar társadalomra, hogy biztosítjuk a homoszexuálisok alapvető emberi jogainak érvényesülését. Sokkal fontosabb, hogy milyen mértékben szaporodtak meg az élettársi kapcsolatok és mit kezdjen ezzel a törvényhozás, mert ez már valóban a társadalom széles rétegét érinti, tekintve, hogy jelenleg a gyermekek 40%-a házasságon kívül születik, illetve egyre többen élnek házasság helyett élettársi kapcsolatban.

Csongrád megyében 2010-ben 1396 házasságkötésre 1010 válás jutott. Az országos adatok szerint 2006 és 2010 között 20 %-kal csökkent a házasságkötések száma. Ma már másfél válás jut egy házasságkötésre.¹⁹ Sokan e statisztika hallatán elrettennek, és úgy gondolják a probléma elkerülhető, ha nem kötnek házasságot, hanem inkább csak élettársi kapcsolatban élnek. Véleményem szerint egyértelműen nem ez a megoldás. Sajnos a mai fogyasztói társadalom negatív következménye ez, miszerint a párok úgy érzik, hogy ha valami már nem működik megfelelően, akkor azt ki kell dobni, ki kell cserélni, a javítással manapság már senki sem bajlódik, ebben az eldobható termékekre épülő világban, szinte semmit sem teszünk annak érdekében, hogy a párkapcsolat tartós legyen.

Ezzel kapcsolatosan Harrach Péter több alkalommal hangsúlyozta, hogy a nemzet fennmaradásának letéteményese a család, a család létrejöttének pedig biztos alapja a házasság. Azért nem tesznek említést az új törvényben az élettársi kapcsolatokról, mert a jogalkotók véleménye szerint az nem elég stabil ahhoz, hogy biztos alapját képezze a családalapításnak. Azzal mindenképpen egyetértek, hogy szükség lenne arra, hogy a családok ne bomoljanak fel ilyen gyakran, hogy a párok vegyék egy kicsit komolyabban egymást, a kapcsolatukat és érezzenek nagyobb felelősséget a családjuk és a gyermekeik iránt, de nem hiszem, hogy ezen egy (szankciók nélküli) jogszabály fog változtatni. Az ideológia egyébként tökéletes, valóban az emberek alapvető hozzáállását kellene megváltoztatni, de azt ilyen módon – még egy diktatúrában – sem lehet. Törvényekkel nem lehet megregulálni az emberek érzeit.

Véleményem szerint, akármilyen pontos definícióra törekszünk is, mindig lesz olyan családforma ami nem illik bele a definícióba, teljesen feleslegesnek tartom tehát a család fogalmának jogi értelemben vett meghatározását, pláne ennek az Alaptörvényben vagy sarkalatos törvényben való elhelyezését, még akkor is, ha az csak egy ideológiai alapvetés és nem pontos definíció.

A család funkciói

Ahhoz, hogy a családok alkotmányos védelméről beszélhessünk elsősorban meg kell határozni, hogy mi is a család funkciója, leginkább milyen szerepe van a társadalomban.

A család feladata Heinerné Barzó Tímea szerint egy érzelmi közösség megteremtése, utódok világra hozatala és felnevelése, közösségi kapcsolatokra nevelés, gazdasági közösség létrehozása, erkölcsi és kulturális nevelés, szociális gondozás, ellátás, férfi és nő nemi életének elismert helye, érdekképviselés és érdekvédelem a társadalomban.²⁰

Bagdy Emőke pszichológus szerint a család elsődleges feladata, hogy a kezdetektől hat a fejlődő egyénre, alapvetően határozza meg a személyiségfejlődésének irányát, családi és társadalmi értékrendszerét és felkészíti az embert az életre.²¹

¹⁹ Délmagyarország 2011. 12. 17. 9.

²⁰ HEINERNÉ Barzó Tímea: *A családi jog alapjai*. Novotni Kiadó, Miskolc, 2004. 69.

²¹ BAGDY Emőke: *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 1999. 6.

Sokak szerint a családnak a legfontosabb feladata, hogy a népesség utánpótlását biztosítsa, létrehozza és felnevelje a jövő nemzedékét. Mások szerint csak gazdasági-gazdálkodási vagy biológiai-szexuális kapcsolaton alapuló egység. Feladata lehet továbbá a tradíciók, klasszikus értékek tovább adása, fenntartása, illetve az, hogy az öregek, elesettek támogatását biztosítsa.

Kétségtelen, hogy a család minden társadalom alapegysége, a szocializmusban a társadalom alapjának tekintették.²² Az is nyilvánvaló, hogy a házasságok és az élettársi kapcsolatok „egyesen következője” a gyermekvállalás, de nem hiszem, hogy az utódnemzés lenne a család alapvető funkciója. Továbbra is az az álláspontom, hogy pszichológiai és szociológia értelemben lehetséges a családokat definiálni, illetve funkciójukat meghatározni, de jogi értelemben semmiféle definíció nem elfogadható, pláne nem alaptörvényi illetve sarkalatos törvényi szinten.

A házasság és a család kapcsolata

Kormányunk az új családvédelmi törvény elfogadásával ismét felkorbácsolt egy már nyugvópontonra jutott vitát. Az élettársi kapcsolatokat az utóbbi 10-15 évben már a társadalom is elfogadta, az ilyen kapcsolatból született gyermekeket semmilyen hátrányos megkülönböztetés nem éri, vagy legalábbis eddig nem érte. Véleményem szerint semmivel sem indokolható, hogy a jelenlegi törvényekkel egy kb. 150 évvel ezelőtti fejlődési szintre kívánunk visszatérni azzal, hogy élesen elválasztjuk egymástól a „legálisan” és „illegálisan” együtt élőket.

A nemzetközi egyezmények és a magyar Alkotmány tanulmányozása során szembetűnő, hogy a család fogalma, annak ellenére, hogy többnyire nem adják definícióját, mintha összeforrna a házasság intézményével, hiszen mindenhol egymás mellett említik őket.

Már az új Alaptörvény előkészítését megelőzően is éles viták alakultak ebben a kérdés-körben, de tekintettel arra, hogy már 1946-ban törvényben rögzítették, hogy a házasságon kívül született gyerekek semmilyen hátrányos megkülönböztetést nem szenvedhetnek a házasságban születettekhez képest. Véleményem szerint a vitának nem abból a szempontból van jelentősége, hogy szükséges-e a házasságkötés ahhoz, hogy az együtt élő személyeket családnak tekintsük, vagy sem, hanem abból a szempontból, hogy van-e értelme az élettársi kapcsolatokat a házasság rangjára emelni, vagy valamilyen módon mégiscsak legyen jogi következményeit tekintve különbség, hogy a párok, illetve a szülők házasságok vagy sem.

Sok kérdést vet fel az élettársi kapcsolatok szabályozása is, illetve azok viszonya a polgárjogi társaságokhoz, mert nagyon úgy néz ki, hogy az élettársi viszonyok kinőtték a köztelmi jogi kereteket, tehát családi jogi szempontok szerint kellene szabályozni, ugyanakkor el kell kerülni, hogy a házassággal azonos módon szabályozzák, hiszen azért társadalmi megítélésében még mindig kicsit más, mint a házasság.

Tekintve, hogy az élettársi kapcsolat egyre elterjedtebb és társadalmi elfogadottságát tekintve egyre közelít a házassághoz, elkerülhetetlen a részletes szabályozása, ami mindenképpen nehéz feladat elé állítja a jogalkotókat. Véleményem szerint, ha valami majdnem olyan, mint egy házasság, akkor miért nem az? Úgy értem, hogy ha ugyanazokat a joghatásokat szeretnék kiváltani, mint a házasságkötéssel, akkor miért nem kötnek házasságot? Azonban, ha éppen azért nem lépnek egymással frigyre, mert nem szeretnék, ha a kapcsolatuknak bármilyen joghatása lenne, akkor ezt miért kellene külön szabályozni? Polgári jogi társaságként élhetnek tovább és még a költséges bontópert is megússzák, mert gondolom – bár erre nézve nem áll rendelkezésemre statisztika – az élettársi kapcsolatoknak sem kevesebb, mint a fele vezet „szétmenéshez”. A gyermekelhelyezési és vagyonmegosztási proce-

²² Mint ahogy 2012. január 1-től ismét.

dúrát meg ugyanúgy le kell bonyolítani, tehát lényegében nem nyertek semmit. Sőt a vagyont megosztani sokkal nehezebb, mert szinte lehetetlen bizonyítani a szerzési arányokat, sőt általában azzal is évek mennek el, hogy azt bizonyítsuk, egyáltalán mikortól beszélhetünk élettársi kapcsolatról.

Mindent egybevetve tehát szükség van arra, hogy jogi szempontból különbséget tegyünk a házasság és az élettársi kapcsolat között, hiszen annak ellenére, hogy társadalmi elfogadottságát és elterjedtségét tekintve ma már csekély a különbség, jogi következményei szerint azonban még mindig jelentős. Ez a különbségtétel azonban semmiképpen nem vezethet oda, hogy a gyermekek illetve a családok között különbséget tegyünk aszerint, hogy a szülők házasság-e vagy sem.

Az állam feladatai a család védelmében:

A Magyar Köztársaság Alkotmányának 15 §-a szerint: a Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.

Kiss László alkotmánybíró álláspontja szerint „az állam a házasságot minden rendelkezésre álló eszközzel és módon (akár pozitív diszkriminációval is) segítse és támogassa. Azon kell munkálkodnia, hogy mind a házasság, mind a család a társadalom természetes alapintézményeként újra megtalálja értékhordozó szerepéhez igazodó helyét.”²³

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kimondja, hogy az államnak a lehető legszélesebb körű védelmet kell nyújtania a családnak, amely a társadalom természetes és alapvető egysege. Mindenkinél joga van arra, hogy családi életét tiszteletben tartsák.

A családok védelmében az államnak leginkább be nem avatkozási kötelezettsége van, ami azt jelenti, hogy csak szükség esetén, indokolt esetben, – akkor azonban gyorsan és hatékonyan – avatkozhat csak bele a családok életébe. Az Emberi Jogok Európai Bírósága is kifejtette, hogy az állam elsődleges kötelessége, hogy tartózkodik a magán és családi életbe való beavatkozástól.²⁴ Ebben a kérdésben nem könnyű az államnak megtalálni az arany középutat, fenntartani a támogatások és a magánélet, ill. a családi élet sérthetetlenségének egyensúlyát. Úgy érzem, hogy ezzel az új törvénnyel nagyon nem az egyensúly megteremtésének irányába tartunk.

Szorosan kapcsolódik az Alkotmányhoz a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló²⁵ törvény, amely részletesen meghatározza a gyermeket megillető jogokat, ezen jogok érvényre jutásának garanciáit és a gyámügyi igazgatás szervezetét. Jelenleg ez a törvény szabályozza a gyermekek védelmét, véleményem szerint a családok védelméről szóló törvény ennek, illetve a családok támogatásáról szóló törvénynek a helyébe fog lépni. Legálábbis gondolom, mert egyelőre erről nem kaptunk tájékoztatást.

A Gyvt. kimondja, hogy a gyermek gondozása és nevelése elsősorban a családja kötelessége és jogosultsága, az állam tartózkodik attól, hogy ebbe beavatkozzon. Az állam elsődleges feladata az, hogy az önkormányzatok közreműködésével ehhez segítséget illetve anyagi támogatást nyújtson. Hatósági beavatkozásra csakis a legvégső esetben kerülhet sor, hiszen a családi élet sérthetetlenségét mindvégig szem előtt kell tartani.

Az Alaptörvény a jelenleg hatályos Alkotmányhoz hasonlatosan igen szűkszavúan fogalmaz a családok védelmével kapcsolatos állami feladatokat illetően. Ezeket a konkrét állami feladatokat a családok védelméről szóló törvény határozza majd meg.²⁶

²³ 154/2008. (XII. 17.) AB határozat.

²⁴ SOMFAI Balázs: *Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga*. HVG–ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 49.

²⁵ 1997. évi XXXI. tv. (Gyvt.).

²⁶ Az elfogadott törvény is tovább utalja a kérdést: 1.§ (3) bek.: az állam külön törvényben foglaltak szerint támogatja a gyermekvállalást, és segíti a szülők gyermekvállalási szándékának megvalósulását.

Harrach Péter reményei szerint évtizedekre határozza meg a magyar családpolitikát a családok védelméről szóló sarkalatos törvény. Szerinte a biztonságos és kiszámítható családpolitika a gyermekvállalási kedv erősítését szolgálja, ennek szorgalmazása az állam legfőbb feladata. A gyermekvállalási kedv növelésére azért van szükség, mert számításaik szerint, amennyiben a demográfiai tendenciák nem változnak, az ország lakossága a század végére 5,2 millióra csökkenhet, melynek 36 %-a lesz 65 év feletti. Ennek elkerülése érdekében a gyermeket nevelő munkavállalót kiemelt munkajogi védelem kell, hogy megillessen. Az állam ösztönzi a részmunkaidős foglalkoztatásokat és a családokat az új adórendszeren keresztül is támogatni kell. (véleményem szerint ezért nem mindegy, hogy mit tekintünk családnak). Kiemelte, hogy az új jogszabály nem lesz értéksemleges, azokat a családi életre vonatkozó értékeket tartalmazza, amelyeket minden ember számára elfogadhatónak tartanak. Fontosnak tartja, hogy a közgondolkodásba beépüljön: „családban élni jó, gyermeket vállalni nem csak nehézséget, hanem örömet is jelent”.²⁷

Harrach Péter, Michl József, Tarnai Richárd és Bagdy Gábor KDNP-s képviselők az előterjesztett törvényjavaslatukhoz csatolt indoklásukban azt írták, hogy az elmúlt években több tucat egymásnak ellentmondó törvény szabályozta és befolyásolta a családok életét. A képviselők szerint ez a helyzet hátrányosan befolyásolta a gyermekvállalási kedv alakulását, hiszen a gyermekszülés hosszútávra szóló döntés, melynek meghozatalához stabil és kiszámítható viszonyokra van szükség. A képviselők úgy vélik, hogy az Alaptörvény hatályba lépése, illetve a családvédelmi törvény elfogadása 2012-től elegendő alap lesz a gyermekvállalási kedv eredményes növeléséhez.

Pállfy István KDNP-s képviselő az ATV Egyenes beszéd című műsorában 2011. november 10. napján elmondta, hogy jelenleg Magyarországon egy demográfiai és egy értékváltság tapasztalható, mindkettőre megoldást fog hozni az új családvédelmi törvény, ami legfőbb alapelveként a családok mindenek felett álló elsődlegességét fogalmazza meg, és legfőbb célja a nagyobb gyermekvállalás elérése, hiszen, mint elmondta Magyarországon a legfontosabb a család. Az új törvénytől előterjesztői azt várják, hogy annak hatására a családok élete békésebb és harmonikusabb lesz. A jogszabály az új nemzeti együttműködés része ami a további építkezésekhez szolgáltat alapot. Előljáróban annyit mondott a jogszabály konkrét tartalmát illetően, hogy a munkavállalással és a pénzügyi támogatásokkal kapcsolatosan hoz majd változásokat, illetve jelentősen leegyszerűsíti az örökbefogadási eljárást és támogatnák is az örökbefogadókat, ennek okán tehát a Csjt-t is módosítani kell majd, illetve egyes részeit ki fogja váltani az új törvény. Mindezen intézkedésektől a demográfiai adatok javulást várják.

A családvédelmi törvény Pállfy szerint azért kiemelkedő jelentőségű, mert állítólag ugyan mindössze 31 szakaszból áll,²⁸ de olyan alapvető értékeket – nem alapelveket – fog rögzíteni, amihez minden állampolgárnak tartania kell majd magát és tekintve, hogy kétharmados jogszabályról van szó, azt soha többé, senki, semmilyen módon nem változtathatja meg. Általános keretjogszabályként definiálta, ami – végre – meg fogja határozni a család fogalmát, amitől szintén nem lehet majd eltérni.

A törvény konkrétan meghatározza a gyermek és a szülők jogait és kötelességeit, az eddigi Csjt-beli megfogalmazástól eltérően a gyermek szófogadási kötelezettségét rögzíti, illetve mindkét felet az együttműködésre szólítja fel.²⁹ A Csjt. 75. § (1) bekezdése szerint: „A

²⁷ www.gépnaprangs.hu/2011/10/harrach-évtizedekre-meghatározhatja (2011. 11. 02.)

²⁸ A végső változat 28. §.

²⁹ A december 23-án elfogadott törvénybe ez végül nem került be, helyette a következő megfogalmazást alkalmazza: 11.§ (2) bek.: A kiskorú gyermeknek kötelessége, hogy korának és fejlettségének megfelelően tartózkodjék az egészséget károsító életmódtól valamint gondozása és nevelése érdekében szülőjével együttműködjön.

szülői felügyelet körében a szülők kötelessége, hogy a gyermeket gondozzák, tartssák, a gyermek testi, értelmi és erkölcsi fejlődését elősegítsék. A gyermek köteles szülei iránt tisztelettel viseltetni, nekik engedelmeskedni és fáradozásaik eredményességét tőle telhetőleg elősegíteni.” Nem tudom, hogy a szót fogadás és az engedelmesség miben különbözik egymástól, de ezek szerint van különbség. Pálffy állítása szerint amennyiben a gyermek vagy a szülők ezt a jogszabályba foglalt erkölcsi normát ill. értéket megszegik, az a gyámhatóság illetve a bíróság eljárását vonhatja maga után, de ez nem bűncselekménynek csak normaszegésnek minősül majd. Ez az állítás vélhetőleg a képviselő tájékozatlanságából ered, bírom benne, hogy ennek nincsen semmilyen valós alapja.³⁰

Annak érdekében, hogy a normákat mindenki – törvényi szankciók nélkül is – belső indítatásból betartsa, a jövőben új tantárgyak oktatását vezetik majd be az általános iskolákban, ami már egészen kicsi korban a gyermekek tudatába vési a magyarság legfontosabb értékeit. Így lesz pl. honismeret, helytörténet, háztartástan, családi élet, felelős párkapcsolat óra az iskolában, ahol megtanulják a gyerekek, hogy családban élni jó, illetve, hogy hogyan kell felelős módon párt választani.³¹

A törvény előkészítése során – annak ellenére, hogy annak konkrét tartalmáról nem sok szivárgott ki – a magyarországi meleg, leszbikus, biszexuális és transznemű szervezeteket összefogó szervezet (LMBT) felszólította a kormányt, hogy dolgozza át a jogszabályban használt családfogalmat, mert szerintük azonos – és különösen párok százezeit sodorná jogbizonytalanságba az új családvédelmi törvény akkori tervezetének elfogadása.

A Magyar LMBT Szövetség szorgalmazta, hogy a törvényben szereplő családfogalom befogadó, a társadalmi realitásoknak megfelelő és a családformák sokszínűségét elismerő legyen.

Információik szerint az új törvény a család fogalmát úgy határozná meg, hogy abban csak a házaspárok szerepelnek, az élettársak (függetlenül azok nemétől) nem.³² A szövetség szerint „a jogszabály ezzel kétharmados törvénybe betonozná a magyar családok százezeit a család hivatalos fogalmából kizáró jogi rendelkezést”.

A Magyar LMBT Szövetség már az új alaptörvény elfogadásakor is tiltakozott „a házasság diszkriminatív fogalmának alkotmányi szinten történő rögzítése ellen”. Szerintük „az alaptörvény még csak a meleg és leszbikus párokat kezelte másodrendű állampolgárként, az új családvédelmi törvény viszont már a házasságot kötni nem kívánó, élettársi kapcsolatban élő heteroszexuális párokat is megbélyegzi és kirekeszti a család fogalmából”.³³

A családok életének szabályozásában az állam elsődleges feladata a be nem avatkozás. A szabadság az egyén akaratának és cselekvésének összeegyeztetése mások akaratával és tevékenységével. Az állampolgár mindent megtehet, amit a törvény nem tilt, de csak olyan kerektek között ameddig ezzel másokat jogai gyakorlásában nem akadályoz. A francia forradalom egyik kiemelkedő vívmánya, mikor kimondták, hogy a törvény által nem tiltott tevékenységeket az állam nem korlátozhatja. A szabadság konkretizálódását biztosítja az Alkotmány a

³⁰ Valóban a törvény semmiféle szankcióról vagy következményről nem rendelkezik.

³¹ Ez az elképzelés valóban megvalósult, a családvédelmi törvény ekként rendelkezik: 3 §: „az emberi élet értékéről, az egészséges életmódról, a házasságra való felkészítésre szolgáló, felelősségteljes párkapcsolatról és a családi életéről szóló ismeretanyag, az alap- és középfokú oktatási intézményekben folytatott oktatás tárgya.”

³² Az elfogadott törvény valóban így fogalmaz: „a család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, melynek alapja egy férfi és egy nő házassága, vagy egyenesági rokon kapcsolat, vagy családba fogadó gyámság”

³³ http://www.frissmeleg.hu/2011/08/a_magyar_lmbt_szovetseg_velemenye_a_csaladok_vedelmerol_szolo_t5128_sz_torvenyjavaslatrol. (2011. 12. 08.) Fekete legyen a betűszín.

társadalmi lét különböző szféráiban: a családban és a nevelésben. Alkotmányos védelem illeti meg e szférák önállóságát.³⁴

Ezzel együtt az Alkotmány létrejötte is – általában hosszas – jogalkotási folyamat következménye. „Az Alkotmány nem pusztán csinált valami: évszázadok munkája, az ésszerűnek eszméje és tudata, amennyire egy népben kifejlődött [...] A nép kell, hogy az Alkotmányát a maga jogának és állapotának érezze, különben nincs jelentősége és nincs értéke.³⁵ Mi egyelőre csak ízlelgetjük az Új Alaptörvényünket, de remélhetőleg hasonló tisztelet fogja övezni, mint az Alkotmányt, annak ellenére, hogy megalkotása eltért az eddigi hagyományoktól és kissé roham tempóban zajlott.

„Mindennemű alkotmánnyal szemben alapvető követelmény, hogy időtálló legyen és a legszélesebb nemzeti elfogadottságot élvezze. Tehát az alkotmányozást az aktuális politikai erőviszonyoktól függetleníteni kell. „Az Alkotmány ugyanis állandó, a hatalmon lévők és harcaik pedig mindig változnak. Minden jogszabály végső soron az Alkotmányból meríti érvényességét.³⁶

A kormány hivatalos álláspontja szerint az új Alaptörvény mindenben megfelel a fent említetteknek: „az új magyar alkotmány levonja a szükséges következtetéseket az elmúlt húsz év jogállami működésének hibáiból és a közpénzek védelméről szóló szabályozás hiányosságaiból. Mint ismert, az alkotmányozást nemzeti konzultáció kísérte, amelynek keretében néhány vitás kérdésben a magyar állampolgárok kifejthették véleményüket, s az Országgyűlés a többségi véleménynek adott helyt a végleges szövegben. A nemzeti konzultáció során mintegy kilencszázhuszezen küldték vissza a kérdőívet. Az állampolgárok véleményének megfelelően az új alkotmány rögzíti az alapvető jogok mellett a köteleességeket is. Kifejezi, hogy a legfőbb közös értékek: a család, a rend, az otthon, a munka és az egészség. Az államadósságféknek köszönhetően alkotmányos védelmet kaptak a jövő nemzedékek, egy generáció sem élheti föl a következő jövőjét. Az emberek akaratának megfelelően nem került be az alkotmányba a gyermekek után járó szavazati jog, ugyanakkor erősen jelen van a gyermeknevelés elismerése, a szülők kötelezettségei, és az az elv, hogy a közös tehervállás mértékét a gyermekes családok esetében a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani.”³⁷

Álláspontom szerint az államnak meg kellene találnia azt az arany középutat, ahol megtartja a kellő távolságot és a szükséges közelséget a családok életéhez. Az államnak a családok életébe való indokolatlan beavatkozásoktól tartózkodnia kell, ezt az Emberi Jogok Európai Bírósága is hangsúlyozza, ugyanakkor meg kell adni a családok részére azt a támogatást, ami ahhoz szükséges, hogy a jövő nemzedéke is megállja a helyét az élet viharaiban, elsősorban, hogy az a bizonyos jövő nemzedéke egyáltalán megszülessen.

Az államnak tekintettel kell lennie a családokra, tiszteletben kell tartania a magánszférát, ugyanakkor támogatásának végig kell kísérnie a gyermek fejlődését, de beavatkozása csak *ultima ratio* lehet. Tekintettel arra, hogy a családok védelme, mint az állam kötelessége az Alkotmányba van foglalva, az államnak aktív feladatai is vannak ezzel kapcsolatban.³⁸ Ezeket az aktív feladatokat kell majd az új családvédelmi törvénynek meghatározni.³⁹

³⁴ SAMU Mihály: *Alkotmányozás, Alkotmány, Alkotmányosság*. Korona Kiadó, Budapest, 1997. 65-67.

³⁵ HEGEL: *A jogfilozófia alapvonalai*. Budapest, 1983. 299.

³⁶ SAMU, 1997. 73.

³⁷ <http://www.kormany.hu/hu/hirek/elfogadta-magyarország-uj-alkotmanyat-az-orszaggyules>. (2011. 11. 06.)

³⁸ PÁSZTOR Emese: *A gyermek jogainak védelme*. In: Hajas Barnabás-Szabó Máté: *Emberi méltóság korlátok nélkül, A gyermekek, a hajléktalanok és a gyűlékezők jogai*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2009. 149.

³⁹ A konkretizálás azonban nem történt meg.

KATALIN VISONTAI-SZABÓ

Our new Constitution and the protection of families

(Summary)

Article 15 of The Constitution of the Republic of Hungary declares 'The Republic of Hungary shall protect the institution of marriage and family.' Within Article L the new Fundamental Law of Hungary gives a bit wider phrase when it states; 'Hungary shall protect the institution of marriage as the union of a man and a woman established by voluntary decision, and the family as the basis of the nation's survival.'

The currently valid Constitution talks about family protection quite reticently, but there are several other ways to know and learn more about family protection; there is the Child Protection Act XXXI of 1997 on The Protection of Children and Guardianship Institution, the United Nations Convention on the Rights of the Child, 20 years of practice and technical literature of the Constitutional Court and the experience how the family protection system has worked in Hungary previously. In my presentation I would like to highlight that in the past 20 years how did the concept, the function and the composition of the families change; and compare to this how practical is to have a quite certain definition in the new Fundamental Law; and the impact of this direction on the state subventions for families. In this matter I may only rely upon the news of the press, the private judgement's of experts and on my own opinion, since by the time of the conference neither the new act on family protection was seen by the Parliament nor the bill was published. In my presentation I tried to give an overview what should have been the main intentions of the founders to have this new definition, and what will be the result of it?